

Az új Ptk. Családjogi Könyvének rendelkezései

I. RÉSZ: ALAPELVEK, HÁZASSÁG ÉS ÉLETTÁRSI VISZONY¹

Az új Polgári Törvénykönyv Negyedik Könyve – a Családjogi Könyv – tartalmazza a családjogi szabályokat. Ezek a rendelkezések nem jelentenek szakítást a hatályos Csjt.-ben foglalt rendelkezésekkel, ugyanakkor bizonyos kérdésekben valóban hoznak új megoldásokat. Ami a *változások indokoltságát* illeti, az többrétűnek tekinthető. A hatályos Csjt. óta lezajlott társadalmi és gazdasági változások bizonyos következményeit a családjogi rendelkezések szintjén is le kellett vonni, így egyes új szabályokat a változásokkal való lépéstartás igénye és szükségessége indokol. Jelentős ugyanakkor a kapcsolat az ítélkezési gyakorlat és az új szabályozás között is. A családjog azon jogterületek közé tartozik, ahol számos esetben különösen nagy a bírói gyakorlat szerepe. A gyakorlat egységesítése, egységesítése az elmúlt években, évtizedekben számos jogkérdésben munkált ki megoldásokat, amelyek napjainkra valóban kikristályosodott gyakorlatot eredményeztek. A kodifikáció során sor került az ítélkezési gyakorlat áttekintésére, s amely esetben ez indokolt volt, a helyes, kimunkált és követett megoldások beemelésre kerültek a Családjogi Könyvbe. Akad példa ugyanakkor arra is, hogy az ítélkezési gyakorlat megfelelő irányba fordítása érdekében vált indokolttá bizonyos szabályok megfogalmazása. Végül pedig – más esetekben – az a célkitűzés is szükségessé tette egyes szabályok pontosabb megfogalmazását, hogy az ítélkezés egy-egy irányba haladhasson.

A Családjogi Könyv alapelvei

A kodifikáció folyamán dönteni kellett abban a kérdésben, hogy a családjog megtartja-e önállóságát vagy a Ptk. részévé válik. Miután ez utóbbi megoldás került elfogadásra, még nagyobb hangsúlyt kaptak azok az alapelvek, amelyek a Családjogi Könyv élén állva meghatározzák a családjogi jogalkalmazást, különös tekintettel arra, hogy a családjogi joganyag néhány alapvető jellemzőjét tekintve markánsan eltér a polgári jog egyéb, az új Ptk.-ban szabályozott területeitől. Az alapelvek megállapítják a *házasság és a család védelmét, a gyermek érdekének védelmét, a házastársak egyenjogúságát, továbbá a méltányosság és a gyengébb fél védelmének elvét*. A család védelmét illetően a házasságon alapuló család mellett az ún. tényleges családi kapcsolatok is védelmet érdemelnek.²

Fotó: Rózsa Zsuzsanna

Közigazgatási jogi szempontból is jelentősek azok a rendelkezések, amelyek a gyermek érdekének védelmét részletezik. Ezek a szabályok megfelelnek a gyermekjogi követelményeknek és hangsúlyozottan nem csak családjogi alapelvnek tekinthetők.³ Ennek megfelelően a gyermeknek joga van ahhoz, hogy saját családjában nevelkedjen, amennyiben ez nem lehetséges, lehetőleg családi környezetet kell számára biztosítani és azt, hogy korábbi családi kapcsolatait megtarthassa. Ezek a jogok hangsúlyozottan csak törvényben meghatározott esetben, kivételesen és a gyermek érdekében korlátozhatók.

A házasság, házasságkötés

A Családjogi Könyv határozottan rögzíti a *létező házasság* követelményeit, s azt is, hogy mikor lehet nem létező házasságról beszélni. Az államilag elismert, polgári házasság továbbra is kizárólag anyakönyvvezető előtt köthető meg, és maga a házasság akkor jön létre, ha az anyakönyvvezető előtt együttesen jelenlévő férfi és nő személyesen kijelenti, hogy egymással házasságot kötnek, s ezt nem kötik sem feltételhez, sem határidőhöz. Az új Ptk. szabályozásából egyértelműen kitűnik, hogy a házasság a kölcsönös kijelentéssel jön létre, az anyakönyvvezető pedig

A Jegyző és Közigazgatás 2013. évi 2. számában a jövő év március 15-én hatályba lépő új Polgári Törvénykönyv jegyzőket érintő változásait összegeztük. Jelen cikkünkben Dr. Szeibert Orsolya PhD, az ELTE egyetemi adjunktusa a törvény Családjogi Könyvében megjelent újdonságait, a változatlanul hagyott rendelkezéseit, továbbá az ítélkezési gyakorlat egységesítésére vonatkozó törekvéseket mutatja be.

megállapítja annak létrejöttét és a házasságkötés tényét – deklaratív aktusként – bejegyzi az anyakönyvbe. Változást jelent a hatályos rendelkezésekkel összevetve, hogy míg a Csjt. értelmében az együttes jelenlét hiánya alaki okból fennálló érvénytelenséget eredményez, addig az új szabályozás szerint az együttes jelenlét hiányában nem jön létre a házasság.

A *házasságkötést megelőző eljárás* tekintetében változást nem kodifikál a Családjogi Könyv, ennek megfelelően a házasságkötésnek ki kell jelenteniük az anyakönyvvezető előtt, hogy nincs jogi akadálya a házasságkötésüknek, továbbá igazolniuk kell a jogi feltételek fennállását. Az anyakönyvvezető a bejelentéstől számított harminc napon túli időpontra tűzheti ki a házasságkötés idejét, de a jegyző indokolt esetben – az eddigi gyakorlatnak megfelelően – felmentést adhat. Szintén a jegyző adhat felmentést akkor, ha a házasságkötés nem az önkormányzat hivatalos helyiségében – mint főszabály szerinti házasságkötési helyszínen – kívánják a házasságot megkötöni.

A házasság érvénytelensége

A házasság érvénytelenségi okai alapvetően változatlanul maradtak, ugyanakkor bizonyos eltérések mégis találhatóak a hatályos rendelkezésekkel összevetve.

Természetesen mind gyakorlati, mind elméleti jelentősége van az érvénytelenség szabályozásának, mindezzel együtt azonban érvénytelenítési perekre jellemzően nem kerül sor az ítélezési gyakorlatban. A *cselekvőképességgel* kapcsolatos rendelkezések részben terminológiai, részben tartalmi módosulása maga után vont változásokat, így érvénytelen a házasság, ha az érintett személy gondnokság alá helyezés folytán cselekvőképtelen, illetve, ha cselekvőképtelen állapotban köt házasságot.

A *monogámia* elvének megfelelően a házasság érvénytelen, amennyiben a házasulók valamelyikének korábbi házassága fennáll. Noha a Ptk. nem említi, nemcsak két házasság nem állhat fenn egyidejűleg, hanem egy házasság és egy bejegyzett élettársi kapcsolat sem (illetve természetesen két bejegyzett élettársi kapcsolat sem). A bejegyzett élettársi kapcsolatot a 2009. évi XXIX. törvény szabályozza, és bár ez a kapcsolati forma az új Ptk. Családjogi Könyvében nem került szabályozásra, a törvény – magától értetődően – továbbra is életben van, a *bejegyzett élettársi kapcsolat* két nagykorú azonos nemű személy között, anyakönyvvezető előtt létrehozható. Miután a bejegyzett élettársi kapcsolat státuszt keletkeztet, egy adott személynek a házassága és egy harmadik személlyel létrehozott bejegyzett élettársi kapcsolata éppúgy nem állhat fenn egymás mellett, mint két, különböző személlyel megkötött házassága.

A *rokonai, hozzátartozói kapcsolat* miatt fennálló érvénytelenségi ok annyiban változott, hogy a Családjogi Könyv értelmében nem okoz érvénytelenséget a házastársnak a házastársa egyenesági rokonával kötött házassága. Ahogyan a hatályos rendelkezések értelmében, úgy az új szabályok szerint is felmentést adhat a jegyző a testvérnek a testvére vér szerinti leszármazójával kötött házasságának akadály alól, akár a házasságkötés előtt, akár a házasság fennállása alatt. Míg a Csjt. a felmentés indokoltságát nem részletezi, addig a Családjogi Könyv kifejezetten utal arra, hogy a felmentésre akkor kerülhet sor, ha a házasság a születendő gyermek egészségét nem veszélyezteti.

Életkor tekintetében hazánkban az Európában általános főszabály érvényesül, azaz házasságot *nagykorú személyek* köthetnek, s ez egységesen vonatkozik férfiakra és nőkre egyaránt. Ahogyan a hatályos Csjt., úgy az új Ptk. is fenntartja azt a lehetőséget, hogy tizenhatodik évét betöltött, korlátozottan cselekvőképes személy házasságot kössön, amennyiben a gyámhatóság ezt előzetesen engedélyezi. Noha az engedélyezés részleteit továbbra sem a Ptk. határozza meg, a házasodni kívánó gyermek szülőjének vagy gyámjának meghallgatásával kapcsolatos kérdések itt kerülnek rendezésre. A szülő, illetve gyám beleegyezése nem szükséges ahhoz, hogy a gyámhatóság az engedélyt megadja, de meghallgatásuk után határoz. Azt kifejezetten megállapítja az új Ptk., hogy mely esetekben mellőzhető a meghallgatás. Ennek megfelelően nem szükséges annak a szü-

lőnek a meghallgatása, aki a szülői felügyeleti jogot a gyermek sorsát érintő kérdésekben sem gyakorolhatja, ismeretlen helyen tartózkodik, illetve elháríthatatlan akadályba ütközne a meghallgatás. A „gyermek sorsát érintő lényeges kérdések” kifejezést a hatályos Csjt. is ismeri. Miután főszabályként a gyermekétől különélő szülőt legalább az a jog megilleti, hogy a gyermek sorsát meghatározó lényeges kérdésekben döntsön, kivételesnek tekinthető az a helyzet, amikor még ez a jog sem áll fenn. Ahogyan ez is objektíve meghatározható, az ismeretlen helyen történő tartózkodás, illetve az elháríthatatlan akadály is olyan helyzet, amelyeknek objektíven kell fennállniuk.

A házasság felbontása

A házasság felbontása tekintetében a magyar családjog fenntartja az ún. *felültságon alapuló bontójogi rendszert*, azaz nem annak van jelentősége, hogy elkövetett-e valamelyik házassfél vétkes magatartást, illetve ha igen, akkor melyikük, hanem annak, hogy a házasság tönkrement, azaz teljesen és helyrehozhatatlanul megromlott. Ha a házastársak nem közös megegyezéssel kérik a bontást, a bíróság különös jelentőséget tulajdonít a tényleges *különélésnek*. Továbbra is lehetséges – az európai tendenciáknak megfelelően – a *közös megegyezésen alapuló* bontás. Ezzel kapcsolatban az ún. járulékos kérdések terén van komoly mértékű változás. A házastársaknak nem kell megállapodniuk a vagyonmegosztás kérdésében, azonban rendezniük kell a közös lakás használatát, illetve amennyiben egyikük kéri, a házastársi tartás kérdését. Ezek mellett továbbra is ki kell terjedni megállapodásuknak a *közös gyermekkel kapcsolatos* kérdésekre. A gyermektartás továbbra is alapvető jelentőségű része a megállapodásnak, a további, gyermek-vonatkozású kérdések rendezésének köre azonban attól függ, hogy a házastársak közös szülői felügyeletben állapodnak-e meg vagy sem. Előbbi esetben a különélő szülővel való kapcsolattartás kérdését nem kell rendezniük, a gyermek lakóhelyét azonban meg kell határozniuk. Az új. Ptk. önálló paragrafusban hangsúlyozza a *mediáció*, a közvetítés jelentőségét: akár a bontóper megindítása előtt, akár az alatt igénybe vehető a mediációs eljárás, s ezt a bíróság is kezdeményezheti.

A házastársak vagyoni viszonyai, a házastársi vagyonszövetség

A házastársak vagyoni viszonyai többértékes, függően attól, hogy a házasság alatti vagy a házasság felbontása utáni vagyoni viszonyokról van szó. A vagyoni kérdések érintik a házastársi tartás, a házassági vagyoni jog, illetve a házastársi közös lakás használatának kérdését egyaránt.

Az új. Ptk. – a hatályos Csjt.-hez hasonlóan – tartalmaz rendelkezéseket a házastársak házassági, illetve házassági életközösség fennállása alatti vagyoni vonat-

kozású jogai és kötelezettségei tekintetében egyaránt, ám ebben a vonatkozásban a jogszabályszóveg érthetően szükséges: amíg az életközösség fennáll, a felek egymás iránti támogatási, szolidaritási hajlandósága is nagyobb, jogi rendezésre nem szorul. Ennél fogva a *tartás* kérdésének elsősorban a házasság felbontása után lehet jelentősége, hasonlóan a házastársi közös lakás használatához. Ami a házassági vagyoni jog kérdéseit illeti, az együttélés alatt a házastársak között kevesebb kérdés merül fel, inkább a harmadik személyekkel, hitelezőkkel kapcsolatos viszony érdemel figyelmet. Önmagában az, hogy az együttélés, a házassági életközösség alatt nem merülnek fel a házastársak között vagyoni kérdések, távolról sem jelenti azt, hogy ezek nem vetődhetnek fel az életközösség megszűnésekor, illetve a házasság felbontásakor. Különös jelentősége van annak az időszaknak, amikor a házastársak között már megszűnt az életközösség, de a bontóper még nem került sor; az új Ptk. több vagyoni jogi rendelkezése kifejezetten erre az időszakra vonatkozik.

A házastársak vagyoni viszonyait meghatározó házassági vagyoni rendszer ma a *házastársi vagyonszövetség*. Az új Ptk. továbbra is fenntartja ezt a rezsimit, azaz, ha a házastársak szerződéssel – házassági vagyoni szerződéssel eltérően – nem rendelkeznek, az életközösség fennállása alatt a házastársi vagyonszövetség szabályai az irányadók rájuk nézve. A házastársi vagyonszövetség fenntartása azért mutatkozik indokoltnak, mert ez a házastársak közötti *szolidaritásra* épít, arra, hogy mindkét házassfél kiveszi a részét a házasságért, a családotól való munkavégzésben, legyen az keresőtevékenység vagy a háztartásban, a másik fél vállalkozásában, a gyermeknevelés terén végzett munka. Ebben a rendszerben a házasság szerzeményei elsősorban – főszabályként – a közös vagyont gyarapítják, s ennek természetes következménye az, hogy a házasság megszűnésekor a közös vagyon fele-fele arányban kerül megosztásra, azaz feltételezve azt, hogy a házastársak valóban képeseiknek, lehetőségeiknek megfelelően járultak hozzá a közös vagyon keletkezéséhez.

Az új Ptk. a házastársi vagyonszövetség szabályait a jelenleginél *lényegesen részletesebben* rendezi, s nagy figyelmet fordít arra, hogy megfelelően egensúlyozzon a házastársak egymás iránti szolidaritása, valamint önállóságuk megtartása között. A felek közösségének fontosságára például szolgál a vagyontárgy közös vagyoni jellegének vétele (amely jelenleg is fennáll, de az új Ptk. az ítélezési gyakorlatban kialakult jogtételt normatív szintre emelte); a házastársak önállóságát jelzik azok a teljességgel új szabályok, amelyek – például – a foglalkozás gyakorlásához szükséges vagyon önálló használatáról és kezeléséről rendelkeznek. A házassági vagyoni jogi rendelkezések körében jellemző a szabályok bővítése, pontosítása, a jelenlegivel összevetve *tisztább megfogalmazása*. A bővítést szolgálják többek között azok a rendelkezések, amelyek – a gyakorlat igényeire is

tekintettel – megfogalmazzák, hogy mely adósságok, tartozások tartoznak a házasságok különvagyonába és melyek a közös vagyonba. Mindez a jogbiztonságot, az ítélezési gyakorlat hangsúlyozott támogatását célozza. A közös vagyon megosztásának rendelkezései is gyarapodtak, tekintettel arra, hogy a közös vagyon és a házastársak különvagyonja jellemzően keveredik az életközösség fennállása alatt.

A házassági vagyoni szerződés és az alternatív házassági vagyoni rendszerek

A házastársak jelenleg is köthetnek – akár a házasság előtt, akár a házasság fennállása alatt – házassági vagyoni szerződést, amely azt célozza, hogy a törvényben foglaltaktól – a törvényes vagyoni rendszertől, azaz a házastársi vagyoni közösség rögzített szabályaitól – *eltérően rendezék a házassági életközösség idejére vagyoni viszonyait.*

Annak érdekében, hogy a házastársak számára erre az eltérésre mintát nyújtsanak, az új Ptk. – a jelenlegi Csjt.-től teljességgel eltérően – két olyan házassági vagyoni rendszer szabályait tartalmazza, amelyek a házastársak által választhatóak. Ez nem azt jelenti, hogy a házastársi vagyoni közösség rezsímje vagy szabályai másként nem módosíthatók a házassági vagyoni szerződés keretei között, de a két választható modell fogódzót kínál. Bár ma a Csjt. ezeket az *alternatív házassági vagyoni rendszereket* kifejezetten nem ismeri és nevesíti, olyan rendszerekről van szó, amelyeket a magyar magánjog korábban ismert, és amelyek Európában is elfogadottak. Egyik választható házassági vagyoni rendszer a közszerzeményi, a másik a vagyonekülönítési rendszer, s ez utóbbi kerül – európai tapasztalatok szerint – a leggyakrabban kikötésre. Egyik rezsím sem biztosít a házastársak számára olyan mértékű vagyoni közösséget, mint a házastársi vagyoni közösség, igaz, a közszerzeményi rendszer sokkal erőteljesebben védi a gyengébb házastársat, mint a vagyonekülönítési rendszer.

Az ún. *közszerzeményi rendszer* is létrehoz a házastársak között egyfajta szerzeményi közösséget, de ennek akkor lesz jelentősége, ha a házassági életközösség megszűnik. Amíg a házastársak együtt élnek, a szerzeményeiknek önálló tulajdonosai, azaz nem keletkezik a szerzés idején a házasságban történő együttélés tényénél fogva közös tulajon. Amikor azonban megszűnik az életközösség, mindkét házastársnak *kötelmi igénye* keletkezik, s annak a vagyongyarapodásnak a megosztását követelheti a másiktól, ami a vagyonában közszerzeményként jelentkezik. Ahogyan a házassági vagyoni közösség rendszerében, a közszerzeményi rendszerben is rendelkeznek a házastársak különvagyonnal. Ez utóbbi körébe tartozik – például – az a vagyontárgy, amelyet a házasság előtt szereztek, illetve az is, amelyet már a házasság fennállása alatt örököltek. A közszerzeményi rendszerben az egyik legnehe-

zebb annak garantálása, hogy a házastársak ténylegesen bekövetkező vagyongyarapodásának valóban lehetséges – és érdemes – legyen a megosztását követelni. A rendszer ennek megfelelően védeni törekszik az ún. közszerzeményi részesedést. Ezek a rendelkezések nyilván a gyakorlat során fognak tartalommal megtelni, s néhány év múlva derülhet ki az, hogy alkalmazásuk milyen további kérdéseket vet fel.

A *vagyonelkülönítési rendszer* a házastársak *autonómiáját* helyezi előtérbe. A házastársaknak – ennek a rendszernek a keretei között – nem keletkezik közös vagyona vagy megtérítési igénye pusztán abból a tényből következően, hogy házasságban, illetve házassági életközösségben éltek egymással. Annak a biztosítása mutatkozik ennél fogva nehezebben, hogy ne a házastársak egyikére nehezedjen a család, a közös élet költségeinek biztosítása. Kógens, eltérést nem tűrő szabálya így az új Ptk.-nak, hogy a feleknek *közösen kell viselniük* a közös háztartás költségeit, továbbá a közös gyermek és mostohagyermek megélhetésének, felnevelésének költségeit. Mostohagyermek alatt a Ptk. – a Csjt.-hez hasonlóan – az egyik házastárs gyermekét érti, akit a másik házastárs hozzájárulásával nevelnek együtt a közös háztartásban. Figyelemreméltó rendelkezés, hogy nem csak a keresőtevékenység minősül költségviselésnek, hanem a háztartásban és a gyermeknevelés terén végzett munka is.

A házassági vagyoni szerződést a feleknek közokiratba vagy ügyvéd által ellenjegyzett magánokiratba kell foglalniuk. Noha erre kifejezetten nem utal a Ptk., nyilvánvaló annak szükségessége – s ez egyúttal a fenti rendelkezés értelme –, hogy megfelelő *információk* birtokában kerüljön sor a szerződés megkötésére. A házastársak és harmadik személyek jogi viszonyának tiszta rendezhetősége érdekében olyan nyilvántartás kerül majd bevezetésre, amely országos szinten tartja nyilván a házassági vagyoni szerződéseket.

Az élettársak

Az új Ptk. két önálló és egymástól formálisan elkülönült, ám tartalmilag összefüggő szabályösszeg keretei között tartalmaz rendelkezéseket az élettársak tekintetében. Élettársaknak továbbra is azokat a személyeket tekintjük, akik *közös háztartásban, érzelmi és gazdasági közösségben együtt élnek*, s nem áll fenn közöttük sem házasság, sem bejegyzett élettársi kapcsolat, illetve egyikük sem él mással – házassági, bejegyzett élettársi, élettársi – életközösségben. Az élettársak vagyoni viszonyait, a rájuk nézve irányadó élettársi vagyoni rendszert, annak szabályait, a szerződéskötés lehetőségét a Ptk. nem a családjogi, hanem a kötelmi jogi szabályok között helyezte el, ezzel azt juttatva kifejezésre, hogy az élettársi viszony egyáltalán nem tekint a házassággal egyenértékűnek.

Külön megítélésben részesíti azonban a jogalkotó azokat az élettársakat, akiknek kapcsolatából *közös gyermek származ-*

zott, ennek a kapcsolatoknak ugyanis *családjogi joghatásai* is vannak a felek egymás közötti viszonyában. A házasságra vonatkozó szabályösszességet követően tartalmaz az új Ptk. rendelkezéseket azokra az élettársakra nézve, akik legalább egy évig együtt éltek és kapcsolatukból gyermek született – ekkor az élettársak a kapcsolat megszűnését követően ún. élettársi tartást követelhetnek, illetve bíróságtól kérhetik a közösen használt lakás életközösség megszűnése utáni használatának rendezését.

A házasság az új Ptk.-ban – mennyiben érvényesülnek az európai trendek?

Európában – mind az egyes európai országok családjogi szabályozásában, mind pedig az európai uniós jogalkotásban, illetve joggyakorlatban – a házasság határozottan első a partnerkapcsolatok sorában, függetlenül attól, hogy kap-e kiemelt – alkotmányos – védelmet, vagy sem. Noha ez nem jelenti azt, hogy a házasságon kívüli együttélés, legyen az bejegyzett élettársi kapcsolathoz hasonló partnerkapcsolat vagy élettársi viszony, ne kapna bizonyos mértékű elismerést, ez utóbbinak mértéke nagyon eltér a különböző európai jogrendszerekben. A házasság jogi jelentősége lényegesen egységesebb, még akkor is, ha a házasságon kívüli partnerkapcsolatok aránya ténylegesen növekszik.

Az új Ptk. a házasságot továbbra is a *családjogi alapjának* tekinti, ugyanakkor megfigyelhető az, hogy nem feltétlenül hagyja figyelmen kívül azt, hogy a házasság mennyi ideig állt fenn. Ezzel kapcsolatos új rendelkezés a házastársi tartás körében szerepel: ha a házassági életközösség egy évnél rövidebb ideig állt fenn és a házasságból nem származott gyermek, a volt házastársat rászorultsága esetén is csak az életközösség időtartamával megegyező időre illeti meg tartás. Igaz, ez főszabály, melytől a méltányosság érdekében eltérhet a bíróság. *Kihívást* jelent – ahogyan ezt a vagyoni jogi szabályok is mutatják – a házassági közösség jogi támogatása mellett a házastársak önállóságának megőrzése. Ez megmutatkozik a törvényes vagyoni rendszer megőrzésében, illetve a közszerzeményi rendszer alternatívaként történő bevezetésében, továbbá a vagyonekülönítési rezsím kifejezett szabályozásában. Megjegyezzük, hogy az Európai Családjogi Bizottság 2013-ban publikált családjogi Elvei két házassági vagyoni rendszert nevesítenek: a házassági vagyoni közösségi és a közszerzeményi rendszert. ■

1 A cikk az OTKA PD 83548. ny. számú kutatásának keretében készült.

2 Kőrös András: Alapelvek. In: Kőrös András (szerk.): *Polgári jog. Családjog. Az új Ptk. magyarázata III/VI.* HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2013. 24–25. o.

3 Kőrös András utal a gyermek érdekének védelmére mint a családjogon túlmutató alapelvre. Kőrös: i. m. 27. o.